

Katsaus

numero 3 1966

I.-J. Takalo-Eskola

Ossi Hedman

Reijo Wilenius

Niilo Kaila

M. Abdul

Silmäyksiä

Kritiikin kritiikkiä

Aatekeskustelut, kiistakirjoitukset

Steinerin hengentieteen kehitys

Steinerin 'Vapauden filosofian'
taustaa

Islam ja nykyaika

Jyväskylän kesän uskonnollises-
ta marxismista

Avioliitto — naisten helppo
elättäjä

KULTTUURI - POLITIIKKA - TALOUS

KATSAUS

Toimittajat: Reijo Wilenius (päätoimittaja), Raimo Antikainen

Toimitus ja tilaukset: Helsinki 32, Laajasuontie 26 D 28, puhelin 47 66 22

Vuositalaus 6 mk.

Katsaus voidaan tilata käyttämällä Kustannusoy Katsauksen postisiirtotiliä 145421 tai postista, kirjakaupoista ja asiamiehiltä.

Kuusi numeroa vuodessa.

Kymmenes vuosikerta.

Jokainen kirjoittaja vastaa itse kirjoituksensa sisällöstä.

KRITIIKIN KRITIIKKIA

Ilkka-Juhani Takalo-Eskola

Kritiikin asema ja arsenaali asetettakoon aina kysymyksen ja epäilyn alaiseksi. Kriitikot usein vaativat taiteilijoilta kaikenlaista. Kaikki vaatimukset ovat turhia. Vaatia voi sitäpaitsi vain itseltään, kun on kysymys kielenkäytöstä.

Mikä on nykyisten päivälehtikriitikoiden asema, tehtävä ja symptomiarvo? Kulttuuritoimittajia tai -asiamiehiä he eivät täydessä merkityksessä ole: että sanottavammin aktivoisivat ajan elämän kenttää, lisäten rehellisyyttä. Vaan asettuvat he ikäänkuin välittäjiksi ns. taiteilijoiden ja ns. yleisön välille. "Portaana" he usein etäännyttävät, estävät "asiaa" kuten papit uskonnoissa, alkuperäisen eteen on eritetty kuorta peitettä vaatetta niin ettei se näy. Jäljellä vain nimi ja Kultaisen vasikan seremoniat, asenteiden ohjailu.

Taidepalstojen törmäilevä elävyys ja monien mahdollisuuksien esilläolo ovat yhä utopiaa, lähtökohtien harhautuneisuus on tyrehtyttänyt. Eikö joskus voitaisi (ja olisi kohtuullistakin) esimerkiksi pyytää kirjailijoilta kauniisti, voisivatko vaikkapa antaa vastineet heistä esitettyihin kritiikkeihin?

Yhä on havaittavissa selvä tendenssi taiteilijoiden ja koko kulttuurielämän eristämiseen "korokkeille", "suunnilleen" yms. pois arjesta. On jäänyt jotenkin vieraaksi se ajatus, että jokainen ihminen on täyttä totta, runoa ja runoilijaa. Eikä rajalla "taiteilijan" ja "yleisön" välillä ole syvempää mieltä, sillä jokainen taiteilija on jo luodessaan itse taiteensa yleisö, ja "vastaanottaja" on vastaanottaessaan myös taiteilija. Sellainen "materialismi" on ollut näihin asti vierasta, että hyväksytään kaikki syntyneet olevat "suunnat", "filosofiat" ym. toteutukset omina ilmiöinään, ilmauksena jostakin, kauttakulkuina sulkuina jne. Saarikoski on ollut lähinnä tällaista kulkevaa milloin missäkin elävää rehellistä avoimuutta ja sanoihin takertumatonta filosofia. Hän esittää, ei puolusta, koska se on tarpeetonta.

Luettelen "malliksi" pari kritiikin harhaa, kuolleita klišeitä, jotka ovat turhia ja vahingollisia ja sanovat jotakin todellista vain oireena käyttäjänsä sieluntilasta:

"Taiteellinen kokonaisuus" on kompleksinen myytti, joka pohjautuu aina jonkinlaisiin menneisiin tottumuksiin. Tällainen rajoittaa tietysti avoimuutta ja uudenlaisen tajuamisen mahdollisuutta.

"Aineisto" pitäisi "sulattaa". Sama rajoituksen vaatimus, halutaan esitystä "tietystä valossa" tiettyä "käsittelyä". Todellisuuden sietäminen sellaisenaan on jostakin syystä vain hetkittäistä, harvinaista.

Taiteellinen "etä ännäyttämisen" ja vieraannuttaminen olisi olen-
nainen akti. Sanoisin: keskeinen kokemus on taiteellinen LÄHEISYYS vastaan-
ottajaitsekolmantena elämä joka nielee hänetkin taiteen kommunikatiivinen ydin.
Vain väline "vieraannutetaan" irroitetaan jotta saataisiin tehokkaaseen "uuteen"
käyttöön.

"Ratkaisut" eivät saa olla "liian helppoja". Mistä sen help-
pouden muuten koskaan tietää? Entä jos se onkin lukija, joka on joutunut tilan-
teeseen josta ei "pääse helpolla". (Mihin muuten, uuteen tajuamiseenko, uuden
tajuamiseen, vai entisten kaavojen soveltamiseen?)

Taiteen keinojen kehittyneisyydestä jaamaillaan. Kukapa voisi lopulta-
kaan käydä mitään keinoja kieltämään. Eivätkä "keinot" ole toinen toistaan
arvokkaampia, vaan arvo keskittyy siihen, mikä saa aikaan "keinojen" käytön.
Ne ovat "osattuja" (aina) silloin kun ilmaus syntyy.

Usein pannaan kaikki toivo kehityksen tai avantgarden odotukseen.
Turha turtua odottamaan vain "uutta" näkemättä entistä. (Alpo Jaakola: Taide
voi kehittyä alkuperäisestä jumaluudesta vain taaksepäin.) "Ajankohtaisuus"
korostettuna ei aina tajua rajatonta simultaanisuutta. Uusi runo tulee entisistä
sanoista, mutta se on muuta, ja se muuttaa entistä muuttaa sanoja.

Arvostelija ei voi koskaan teosta "välittää", hän puhuu useimmiten siitä, miltä
tuntuu kirjan lukuelämystä muistella, mitä assosioituu, kuinka hänen taidekäsi-
tyksensä ja -odotuksensa soveltuvat. Siksi on arvostelijoiden fiktiot ja toistuvat
"kuviot" särjettävä heti kun ne alkavat vakiintua, koska ne silloin alkavat myös
sokaista ja peittää, provosoida esiin asenteita, ei avointa tajua. Elämyksiä ei säi-
lötä, pakasteta, suositella, niitä luodaan, koetaan.

Onko urbanisoituvan ihmisen kiellettävä olennai-
sia puolia itsestään? Näin tehdään, mutta liekö ihan pakko. Esim.
luonnontunne ihmispsykyssä ei ole nyt mitenkään päivälehtikriitikoiden "kurs-
sissa", sellaista oleellisuutta pidetään jopa pakona tänä vauhdin melun muutosten
aikakautena. Pekka Tarkka sanoo Hyryyn ja Rintalaan viitaten niinkin jyrkästi
(US 6. 1. 66), että "nämä kirjailijat eivät hyväksy muuttuvaa ja suhteellista
maailmaa, vaan pakenevat (!) välittömään, lapsenomaiseen mieltämiseen, puha-
taaseen olemiseen sinänsä." (Sulku minun) ja: "Se merkitsee ikuista, ehdotonta
turvapaikkaa pahassa maailmassa, josta "todellisuuden tuntu" näyttää kadon-
neen". Tarkka ei ole tajunnut tai hän harhauttaa politikoi.

Katsokaa miten Hyry saa (Hyrykö se on!) todellisuuden säteilemään "arjen"
peittämiä voimia, kokekaa maisemat Saarikosken runoissa. Kuunnelkaa Rintalan
avoimuutta luonnolle, sitä Tarkka sanoo "maailman kieltämiseksi"! Mikä on
Tarkan maailma, "sosiaalisen kentän sisältö"? Miksi jonkin "arvon" tai "luon-
teen" korostus tapahtuu nykyään aina jonkin muun "kustannuksella"? Tällä
vastakohtailulla samennetaan kieli ja mieli.

Tajuamisen muutos on maailman muutos. Teknillistyminen ja militarisoitu-
minen ovat seurausta syntyneistä tajunnan tavoista ja muunteluista. Toisinkin
aina voitaisiin tajuta ja olisi voitu (apinat). Nythän on luotu jopa tuhon avaimet.
Ja kirjailijoidenkin pitäisi "mukautua" muuttuneeseen maailmaan. Se ei ole ainoa
mahdollisuus! Myös kirjailijan tajunnan muutoksessa saattaa olla tulollaan todella
maailman muutos, sota tai rauha tai ei. Kysymys myös siitä mikä vaikuttaa kie-
leen olematta vielä kielessä. Arvostelijataso makautuu siihen mikä on tullut.
Siihen, mikä on vasta tulossa, se ei voi vielä "mukautua".

AATEKUSTELUT, KIISTAKIRJOITUKSET

Ossi Hedman

Debattikirja, keskusteluteos, on meillä Suomessa verrattain harvinainen ilmiö; syystä tai toisesta näyttää perinteellinen yhden miehen pamfletti taikka yhteennidottu sarja useiden kirjoittajain poleemisia artikkeleita olevan enemmän julkaisijain (ja lukijain?) mieleen. Kuluvan vuosikymmenen kirjamarkkinoiltamme löytää äkkimuistamalta ainoastaan kolme varsinaista keskustelukirjaa: *Pidot Aulangolla* (1963), *Sanan vapaus* (1964) ja viimeksi ilmestynyt *Entä nyt, vasemmisto?* (1966). Samanaikaisesti on jälkimmäiseen ryhmään luettavia kulttuuri- ja yleispoliittisia (sekä aatehistoriallisia) puheenvuoroja julkaistu ainakin viisinkertainen teosmäärä: *Hemänus*, *Yhteiskunnan keskipiste* (1863), *Ihmisyysden yhteiskunta* (julkaissut Faros-seura, 1963), *Ilon ja aatteen vuodet* (toim. Toini Havu, 1965), *Jag lever i republiken Finland* (koonnut kustantaja Söderström ja C:o, 1961), *Junnilla, Jäädytetty demokratia* (1960) sekä saman kirjoittajan *Noottikriisi* (1962) ja *Suomen taistelu turvallisuudestaan ja puolueettomuudestaan* (1964), *Jäädytetyt saatavat* (toim. Arvo Ahlroos, 1955), *Kahma, Missä ollaan ja miksi?* (1964), *Killinen-Viherheimo-Viljanen, Tie kansainväliseen turvallisuuteen* (1965), *Korhonen, Linjoja puoleltatoista vuosisadalta* (1963), *Kriisien ja muutosten maailma* (toim. Martti Juvas, 1964), *Kukoistus kuoressaan* (toim. Arvo Ahlroos, 1964), *60-luvun perspektiivi* (toim. Lars. Dufholm, Ralf Friberg ja N-B. Stormbom, 1961), *Kurjensaari, Jäähyväiset 50-luvulle* (1960), *Lounela, Anna meidän asua* (1964), *Okker, Muuttuva maailma* (1964), *Puolueiden puheenvuoro* (toim. Keijo Immonen, 1965), *Salo, Valitut huulet* (1966), *Siikala, Kansallinen realismi* (1960) ja saman kirjoittajan *Pelon ja toivon vuodet* (1962), *Skyttä, Isänmaata etsimässä* (1961) ja saman kirjoittajan *Usko vai epäusko* (1963), *Tuominen, Hyvästi kansallisromantiikka* (1961), *Tyyri, Epäilyttävät hovit* (1960) sekä *Wirtanen, Pimeitä voimia vastaan* (1964). Vuosikymmenen vaihteessa – 1959 – ilmestyivät lisäksi ainakin seuraavat neljä teosta: *Burman-Nieminen: Osakeyhtiö isänmaa*; *Kekkonen-Tyyri, Asiat ja asenteet*; *Kylmän rauhan maailma* (toim. Jaakko Itälä) sekä *Lounela, Ollaan sitten suomalaisia*. – Luetteloni ei pohjaudu mihinkään bibliografiaan eikä pyri täydellisyys, olen maininnut tässä ainoastaan ne alan teokset jotka löytyivät omasta hyllystäni.

Keskusteluteoksia siis ilmestyy meillä suhteellisen vähän, ja mielestäni tämä on vahinko: muutamat ammattikeskustelijoistamme edustavat huomattavaa verbaalista kyvykkyyttä ja tiedollistakin tasoa, eikä heidän sanasirkustaiteiluaan missään tapauksessa voida katsoa kehnoksi ajanvietteeksi. Sama tietysti koskee hyviä pamfletteja ja arikkeleita, mutta keskustelukirjalla on mielestäni niihin verrattuna muuan etu: jos debatti todella julkaistaan sellaisenaan, kömpelyyksiä karsimatta, kärjistyksiä siloittamatta, välihuutoja myöten, on lukijan helppo eläytyä itse aktiiri, happeningiin, ja käyttää mielessään puheenvuoroja kiistelijöiden rinnalla. Näkemysten vastakkaisuus tulee esille välittömästi, spontaanisti, kritiikin pelko tai ylipunnittu itsekritiikki eivät kätke mielenliikkeitä, vesitä sanaa siinä määrin kuin kirjoituspöydän ääressä. Pohdiskelun ja ilmaisun kurinalaisuus, johdonmukaisuus, teemanmukaisuus tästä välittömyydestä tavallisesti kyllä kärsii, mutta korvaus saadaan esille nousevan ongelmamäärän tuoreudesta ja runsaudesta. Ja täältäähän taitaa löytyä kiistakirjoitusten ja aatekeskusteluitten mieli ja tarkoitus, se mikä tekee niistä hyvää ajanvietettä: uusien näkökulmien avaaminen, ajatuspahkojen poistaminen, epäilysten hiivan heittäminen, totuuskien likiarvoisuuteen viittaaminen. Hyvä polemiikki pistelee ja ärsyttelee, kaivertelee mieltä jälkeinpäinkin. Näin se saattaa antaa impulsseja puolueettomalle, pitkäjänteiselle, systemaattiselle ilmiöiden selvittämispyrkimykselle, t u t k i m u k s e l l e.

Aatekeskustelussa esitettyjen väitteiden argumentointi on yleensä hataraa, koska todisteet etsitään muistinvaraisesti. Kiistakirjoituksissa voidaan enemmän nojautua esim. tutkimustuloksiin tai tilastotietoihin. Kun keskustelussa siis liikutaan pääasiallisesti mielipiteiden tasolla, olisi mielipiteiden monenlaisuus eräänlainen perusedellytys edellä kaavaillun funktion täyttymiselle. Mielipiteiden erilaisuutta voidaan kuitenkin todeta hyvin monella tiedon ja ilmaisullisen taidon tasolla – korkeatasoinen keskustelijaryhmä ei näissä suhteissa voine koostua kovin heterogeenisista jäsenistä. Mutta aatekeskustelun pohjaa voidaan kyllä rajatakin, ilman että tavoitteista tietoisesti tingitään: ekspertit silloin käyvät sanoista sotaa yhden tavoitejärjestelmän enemmän/vähemmän väljissä kehyksissä. Silmäilen lopuksi juuri tällaista debattikirjaa.

Entä nyt, vasemmisto? (Keskustelu sosialismista, vasemmiston yhteistyöstä ja kulttuuripolitiikasta, julkaissut Faros-seura; Helsinki 1966) sisältää, kuten alaotsikko osoittaa, kolme sosialismin ongelmapiiriin rajattua keskustelua. Faros-seura on eräänlainen ideologinen veljeskunta, joskin poliittisista puolueista riippumaton; ja keskustelijat ovat faroslaisia taikka "seuran ulkopuolelta kutsuttuja eri vasemmistopuolueita edustavia tunnettuja nuoren polven kansalaisia". Niinpä Aarne Sipponen saattaakin ensimmäistä keskustelua alustaessaan todeta, yhtäällä että "tämän keskustelun tarkoituksena on olla etupäässä suoranaisesti poliittinen" (s. 20) ja toisaalla tähän tapaan: "tässä seurueessa on tuskin tarpeen käydä järkeä laajasti todistelemaan sitä, että sosialistinen yhteiskuntajärjestelmä on parempi kuin kapitalistinen" (s. 24). Premissit on siis asetettu, mutta kehykset ovat väljät – niihin mahtuvat kaikki kommunisteista sosialidemokraattiseen äärioikeaan.

Kirjassa esiintyy tuoreita näkökulmia, tervettä arvorelativismia, vanhojen dogmien murskaamispyrkimyksiä. Eri teemojen seurailemista en tässä rohkene yrittää, mutta joitakin huomionarvoisia ajatuksia voinen vilautella: Kalevi Suomela määrittelee sanan sosialismi aika näppärästi (s. 15): "sanaa sosialismi käytetään ainakin seuraavissa yhteyksissä: a) useiden erilaisten ja toisistaan poikkeavien olemassaolevien yhteiskuntajärjestelmien nimenä, b) useiden erilaisten ja toisistaan poikkeavien yhteisöllisten tavoitejärjestelmien, so. ideologioiden, nimenä, c) useiden erilaisten ja toisistaan poikkeavien todellisuuden tulkintakaavojen, so. tieteellisten teorioiden, nimenä". Nykysuomen sanakirjan (V:272) vastaava määritelmä on suppea-alaisempi: sosialismi = "ne teoriat ja liikkeet, jotka yksityisomistusta rajoittamalla pyrkivät (laillisin demokraattisin keinoin) toteuttamaan tuotantovälineiden yhteisöomistukseen perustuvan yhteiskunta- ja talousjärjestelmän; myös tällainen järjestelmä". Herää sikermä kysymyksiä mm. siitä, mitä

voidaan tarkoittaa "laillisella" ja mitä "demokraattisella" ja missä miten "tällainen järjestelmä" on näillä tai muilla edellytyksillä voimaansaatettu. Käsilläolevassa debattikirjassa puhutaankin paljon sosialismiin siirtymisen keinoista. Jorma Hentilä ihmettelee (s. 125), voidaanko sana vallankumous kokonaan poistaa käytännöstä, ja jatkaa: "Monien socialidemokraattien kannanotoissa todetaan, ettei tarvita mitään vallankumousta. Rauhanomainen siirtyminen sosialismiin tapahtuu niin, että eduskunta säätää lakeja. Ajatellaan että Ruotsin tie johtaa sosialismiin: pitäkööt kapitalistit huolen taloudellisesta vallasta, vasemmisto hoitaa poliittisen vallan, ja että Ruotsissa tätä tietä lähestytään sosialismia. Jos todella aiotaan toteuttaa sosialismi, tulee eteen tilanne, milloin täytyy ottaa kapitalisteilta taloudellinenkin valta pois, ja tämä on se vallankumous." Kyösti Skyttä vastaa tähän (s. 146–147), ettei hän henkilökohtaisesti usko "äkilliseen sosialisointiin". "Kapitalismin tulee käymään niin kuin kävi rälssisäädyn: sitä ei tulla koskaan virallisesti lakkauttamaan, mutta se tulee menettämään asiallisen sisältönsä. Pääoman ja maapohjan omistaminen muuttuu vähitellen yhteiskunnan eri portaissa tapahtuvan suunnittelutoiminnan ja päätöksentekomenettelyn kehittyessä puhtaasti juriidiseksi. Tätä kehitystä ei jouduta niinkään nähdäkseen luokkataistelu tai puolueiden jakautuminen oikeistoon ja vasemmistoon, kuin kansainvälinen kehitys." – Myös vapaudesta ja demokratiasta puhutaan paljon, kuinka muutenkaan. Pentti Järvinen katsoo (s. 31), että sosialismi on demokratian laajentamista, sen ulottamista kaikille yhteiskunnan toiminta-alueille. "Porvarillinen näkemys lähtee siitä, että demokratia on täydellistä silloin, kun se on ulotettu yhteiskunnan poliittiselle sektorille, mutta huomatkaa: ei taloudelliselle, ei oikeudelliselle eikä sivistykselliselle." Jyrki Juurmaa pohjaa Järvisen kuvaa nokkelalla sanailullaan idän ja lännen vapaudesta (s. 26): "Toisten mielestä sosialismi sulkee pois sekä vapauden että demokratian, toisten mielestä taas vain se voi luoda mahdollisuuden näiden toteuttamiseksi. Tuo ero on ilmaistu niinkin, että itä pitää tasaarvoisuutta välttämättömänä edellytyksenä vapaudelle, länsi taas vapautta edellytyksenä tasaarvoisuudelle". Juurmaa viittaa "socialismin luomista mahdollisuuksista" puhuesaan lähinnä Sipposen puheenvuoroon (s. 24), jossa tämä esittää ne "pääperusteet", joiden nojalla hän kannattaa sosialismia: Ensinnäkin sosialistinen järjestelmä luo edellytykset vahvemman heikompaan kohdistaman riiston estämiseen. Toiseksi sosialistisen järjestelmän avulla voidaan tehokkaasti toteuttaa suunnitelmallisuus, jonka avulla voidaan saada parempi tulos, kuin jos se jäisi sattumanvaraisten tekijöiden varaan. Kolmanneksi voimme ainakin toivoa tai unelmoida, että ajan mittaan, kun sosialistinen järjestelmä on riittävän kauan ollut vallalla, se ympäristötekijänä olisi omiaan aiheuttamaan ihmisluonteen jalostumista ja toteuttamaan veljeyden aatetta suuremmassa määrässä kuin nykyisin on maailmassa laita. Kiinnittäisin kuitenkin huomiota siihen, että sosialismi ainoastaan luo paremmat edellytykset näiden tavoitteiden toteuttamiselle, se ei sinänsä mekaanisesti takaa näiden saavuttamista" (tässä tullaan lähelle Englannin Socialist Unionin kantaa: sosialismin tulee taata yhteiskunnassa kaikille samat mahdollisuudet – siihen mittaan kuin se järjestelytoimin on mahdollista – mutta näiden mahdollisuuksien käyttämisestä päättäköön sitten yksilö itse. – Vrt. Sosialismi tällä vuosisadalla, suom. V. O. Veilahti, 1965). Antti-Veikko Perheentupa motivoi (s. 56) sosialismin yleistä valintaa tavallaan Juurmaan kolmannen pykälän näkökulmasta: "...mitä korkeammalle ihminen älyllisesti ja henkisesti kehittyy, sitä enemmän hän samaistaa tarpeitansa yhteisön tarpeitten kanssa. Jos minä ottaisin esimerkiksi vaikka Pekka Kuusen, niin hän ei suinkaan sosiaalipolitiikan tarpeissa näe omia tarpeitaan, vaan hän noustuaan älyllisesti korkeammalle ja nähtyään sieltä laajemmalle, samaistaa omat tarpeensa yhteisön tarpeitten kanssa ja tällä tavalla päätyy sosialismiin".

Edellä siteeratussakin on runsasti höllää puhetta – kaiken kaikkiaan siitä voitaisiin käyttää vaikkapa Giordano Brunon nimissä kulkevaa lausahdusta: *Se non è vero, è bene trovato*. – Luultavaa silti on, että tässä kirjassa, vieläpä näissä lauseissa sanottu antaa hedelmällistä kiihoketta sosialismin ja sosialistien piirissä tapahtuvalle uusien suuntien etsinnälle.

Kun sanon että minä olen jostakin asiasta jotakin mieltä, minussa yleensä puhuu niin sanottu yleinen mielipide. Tosiasiassa lepuutan aivojani ja annan toisten ajatella puolestani. Mutta entä jos nämä toiset, joiden pitäisi ehkä ammatikseen ajatella, eivät hekään sitä tee vaan ainoastaan kiinnittävät outoihin ilmiöihin nimilappuja ja työntävät ne sitten sopivilta näyttäviin lokeroihin?

Näin juuri näyttää tapahtuneen ilmiölle nimeltä *Rudolf Steiner*. Haku-teoksista näkyy, että hänet on kauniisti sijoitettu siihen suureen ja väljään lokeroon, johon työnnämme vallitsevista ajatustavoista poikkeavat ilmiöt ja jonka päällä lukee 'mystiikka'. Tuntuu joskus siltä kuin pelkäisimme kohdata kahden kesken ajattelijaita, jotka ovat jossakin syvemmissä mielessä ristiriidassa kulttuuri-muotomme kanssa. Kamara jalkojemme alla alkaa horjua, lykkäämme kohtaa-mista tulevaisuuteen tai toivomme, että joku toinen tekisi sen meidän puolestamme. Jotta en itse tekisi sitä kenenkään toisen puolesta, tyydyn vain esittelemään eräitä hänen perusajatuksiaan ja selvittämään niiden suhdetta tähänastisiin ajatustapoihimme.

On tapana sanoa että uuden ajan alussa tapahtui suuri tieteellinen vallankumous; sen alkuunpanijoita olivat Kopernikus, Kepler ja Galilei ja sen suuri ideologi Francis Bacon, joka pystyi hämmästyttävän pitkälle aavistamaan, miten loistaviin tekniisiin saavutuksiin uusi tiede tulee johtamaan. Vastakkain olivat vanha kreikkalainen, aristotelinen tiedonkäsitys, joka pyrki ennen muuta näkemään ilmiöiden olemuksia ja tarkoituksia, ja uusi galileinen, kausaalinen tiedonkäsitys, joka oli ennen muuta kiinnostunut ilmiöiden seurannossa vallitsevista lainmukaisuuksista. Sitä voidaan eräältä puolelta nimittää kausaaliseksi selitystapaksi, aristotelista selitystapaa taas olemukselliseksi tai finaaliseksi.

Uuden ajan tieteen historia on ollut galileisen selitystavan voittokulkua. Alkaen fysiikasta se on valloittanut lähes kaikki tiedon alat, ja tällä vuosisadalla se on tunkeutunut myös, hieman muuntunein menetelmin, ihmistä ja yhteiskuntaa tutkiviin tietesiin. Sen voittokulkua on kruunannut käytännöllinen menestyminen, erityisesti elottoman luonnon hallitsemisessa.

Mutta sen rinnalla on eräänlaisena oppositiona käynyt ja kehittynyt myös aristotelinen ajatustapa. Ja eräässä vaiheessa, Hegelin aikana, meillä Snellmanin aikana, kävi oppositio niin voimakkaaksi, että se niin sanoakseni pääsi hallitukseen. Hegeliä on sanottu uuden ajan nerokkaimmaksi aristoteelikoksi. Tämän opposition keskeinen sanoma on, ettei galileinen ajatustapa ole yksinään riittävä elollisen, ei varsinkaan inhimillisen luonnon ymmärtämiseen. Se pätee lähinnä elottomien kappalten maailmassa.

Tälle vuosisadalle tultaessa näyttävät opposition argumentit saaneen vahvistusta. Sillä meidän vuosisatamme suureksi pulmaksi on muodostunut ihminen ja hänen maailmansa. Jos tieto todella on valtaa, kuten Bacon väitti, näyttää vuosisatamme todellisuus, että tieto ihmisestä ei tosiaankaan ole kovin pitkällä. Ihminen ei riittävästi tunne itseään, eikä pysty hallitsemaan itseään ja maailmaansa. Oppositio voi väittää, että kun olemme tekemisissä elollisten, sielullisten, henkisten ilmiöiden kanssa; kasvatuksessa, parantamisessa, yhteiskunnanmuodostuksessa, jopa maanviljelyssä, muistutamme epäilyttävästi elefanttia posliinikaupassa. Meille onnistuu pehmeä laskeutuminen kuuhun, mutta olemme hämmästyttävän avuttomia esimerkiksi kasvatuksessa. Oppositiolle voidaan vastata: Odottakaa vielä sata vuotta, niin näette meidän uljaan ohjelmoidun maailmamme, jossa ihminen ei enää tuota mitään hankaluuksia. Mutta kulttuurimme kerettiläiset voivat vastata, ettei tuo uljas maailma enää ole mikään elävien ihmisten maailma.

Nyt voidaan vuorostaan oppositiolta kysyä: Onko teillä muka esitettävänä muuta kuin kritiikkiinne ja vanhentuneet filosofiat, joihin ei enää ole paluuta?

Tätä taustaa vasten on nähtävä Rudolf Steinerin elämäntyö. Se on nähdäkseni vastaus kysymykseen, onko kulttuurimme oppositiolla kritiikkinsä lisäksi esitettävänä mitään vaihtoehtoa.

Rudolf Steiner syntyi Itävalta-Unkarin unkarilaisella alueella vuonna 1861. Hänen vanhempansa olivat itävaltalaisia, isä rautatieläinen.

Poika todettiin lahjakkaaksi ja lähetettiin alkeiskoulusta reaalikouluun. Isä haaveili hänestä rautatieinsinööriä. Poikaa itseäänkin kiinnosti tekniikka, matematiikka ja erityisesti geometria. Hänen geometrian-elämyksensä näyttää enteilevän hänen myöhempiä katsomuksiaan. Omaelämäkerrassaan hän kertoo, mitä tapahtui kun hän oli saanut ensimmäisen oppikirjan käteensä: "Viikkokausia täyttivät mieleni kolmioiden, nelikulmioiden, monikulmioiden yhteneväisyydet, yhdensuuntaiset suorat..." Häntä tyydytti geometriassa ennen kaikkea se että siinä – kuten hän sanoo – "voidaan elää sisäisesti havaittujen ja muodostettujen muotojen tarkastelussa".

Tämän luontoinen elämys – monen mielestä niin kuivan geometrian äärellä – ilmaisee harvinaisen voimakasta sisäistä elämää. Mutta siihen sisältyi muutakin: niin sanoakseni kreikkalainen elämys, että käsitteet ovat reaaliota, että ylipäänsä sisäelämän kautta voi kohdata maailman, joka on omalla tavallaan yhtä todellinen kuin ulkoisten aistien luoma maailma. Steiner luonnehti tätä versovaa katso- mustaan seuraavasti: "Aistien havaitsemat esineet ja tapahtumat ovat avaruudessa. Mutta niinkuin tämä avaruus on ihmisen ulkopuolella, niin on sisällämme eräänlainen sielunavaruus, joka on henkisten olemusten ja tapahtumien näyttämö..." Tämän sisäisen maailman todellisuus oli hänelle yhtä ilmeinen kuin ulkoisen maailman. Kun lukee Steinerin asialliseen tyyliin kirjoitettua omaelämäkertaa ('Mein Lebensgang', 1925), vakuuttuu siitä että tämä oli hänen rehellinen kokemuksensa.

Mutta lukijaa luonnollisesti askarruttaa, onko kysymyksessä jonkinlainen harha. Sama kysymys alkoi askarruttaa häntä itseään. Hän asetti tehtäväkseen selvittää kokemansa sisäisen, henkisen maailman suhteen ulkomaailmaan. Hän uskoi, että oikea tapa lähestyä tätä kysymystä oli luonnontieteellisen ajattelun omaksuminen ulkoisen luonnon ilmiöistä. Niinpä hänen pääharrastuksensa lukio- luokilla olivat luonnontieteet ja matematiikka; lisäksi hän luki jo 15-vuotiaana intohimoisesti Kantin 'Puhtaan järjen kritiikkiä'. Sen hän oli kätkenyt historian oppikirjan kansien väliin – voidakseen lukea sitä ikävillä historian tunneilla.

Suoritettuaan ylioppilastutkinnon hän alkoi opiskella teoreettista fysiikkaa ja kemiaa Wienin teknillisessä korkeakoulussa. Samaan aikaan hän kuunteli filosofian ja kirjallisuuden luentoja Wienin yliopistossa. Fichten tietoteoriasta hän katsoi saavansa tukea otaksumalleen, että on olemassa myös objektiivista sisäistä havaintoa. Kuitenkin luonto ja henki, ulkoinen ja sisäinen havinto olivat hänelle edelleen sovittamattomia vastakohtia.

Vasta tutustuminen Goethen vähän tunnettuihin luonnontieteellisiin kirjoituksiin toi hänen näköpiiriinsä ajatustavan, joka näytti sovittavan hänen kokemansa ristiriidan. Hänen opettajansa professori Schröer oli huomannut oppilaansa monipuolisen, humanistisen ja luonnontieteellisen lahjakkuuden, ja hänen suosituksestaan Steiner sai jo 21-vuotiaana merkittävän tehtävän: Goethen luonnontieteellisten tutkimusten julkaisun suuressa Goethen koottujen teosten painoksessa. Sitä varten hän joutui siirtymään iloisesta ja seurallisesta Wienistä Weimariin, 'klassillisten muumioiden kaupunkiin', kuten hän sitä nimitti.

Täällä hän kirjoitti teoksensa Goethen luonnontieteellisen ajattelun tietoteoriasta. ('Grundlinien einer Erkenntnistheorie der Goetheschen Weltanschauung', 1886; sitä täydensi 'Goethes Weltanschauung', 1897.) Weimarissa syntyi myös innostunut tutkielma Nietzschestä. Kirjan aliotsake oli enteellisesti 'Taistelija aikaansa vastaan' ('Friedrich Nietzsche, ein Kämpfer gegen seine Zeit', 1895).

Steiner katsoi nyt kehittäneensä tutkimustavan, joka soveltui nimenomaan elollisen luonnon ymmärtämiseen. Myöhemmin, tämän vuosisadan puolella, hän pyrki tarkemmin osoittamaan tarkastelutapansa hedelmällisyyden. Erään puolen siitä ilmaisee Wittgensteinin toisessa yhteydessä esittämä lausuma: "Erehdyksemme on etsiä selitystä siinä, missä meidän pitäisi ottaa tosiasiat 'alku-ilmioinä'." Hyvänä esimerkkinä tästä tarkastelutavasta voidaan pitää Goethen värioppia. Mainittakoon että eräät modernin taiteen uranuurtajat, Klee, Kandinsky ja Marc, kuuntelivat Steinerin esitelmiä väriopista; heihin vaikutti epäilemättä tämä tapa tarkastella värejä olemuksellisia ilmiöinä.

Jo Wienissä Steiner oli alkanut kirjoittaa väitöskirjaansa, joka vuonna 1892 ilmestyi nimellä 'Wahrheit und Wissenschaft' (Totuus ja tiede). Siinä hän esittää oman tietoteoriaansa keskeiset ajatukset. Jo ensimmäisessä lauseessa hän hyökkää vallitsevaa kantilaista tietoteoriaa vastaan sanoessaan: "Aikamme filosofia kärsii epäterveestä Kant-uskosta." Yksinkertaistettuna voidaan Kantin käsitys esittää sanomalla, että meillä on tietoa vain mielikuvistamme; itse todellisuus, asioiden olemukset, on meiltä salattu. Steinerin mukaan meidän inhimillinen rakenteemme jakaa todellisuuden, joka on yhtenäinen, kahteen aspektiin, toisaalta käsitteiden, toisaalta havaintojen maailmaan, mihin hän lukee myös edellä mainitut sisäiset havainnot. Pelkkään havaintoon nojaaminen johtaa naiviin realismiin; sisäisen, henkisen havainnon alalla se johtaa hämäämään mystiikkaan; kun taas sen korostaminen, että käsitteemme, mielikuvamme ja havaintomme ovat pelkästään omia tuotteitamme, johtaa yhtä yksipuoliseen idealismiin. Me tavoitamme täyden todellisuuden silloin, kun me liitämme havaintoihimme niitä vastaavan käsitteen. Steiner katsoi, ettei kantilainen idealismi eikä naivi realismi pysty tyydyttävästi selittämään tieteellisen tiedon luonnetta; tieteellisen tiedon edistyminen on tosiasiaassa perustunut toisaalta havaintoon, toisaalta rationaaliin oivalluksiin todellisuuden rakenteesta. Vasta näiden molempien elementtien yhdistyminen antaa koko todellisuuden.

Voidaan osoittaa että Steinerin tietoteoria jatkaa tietä, jonka aloitti Aristoteles ja jota ovat kulkeneet mm. Tuomas Akvinolainen ja Hegel, meillä Snellman. Voi viitata Snellmanin naivilta kuulostavaan lausumaan Logiikassaan, että filosofia (ja tiede) "edistyy yhtä paljon kokemuksen kuin järjen avulla". Kaikille näille ajattelijoille on yhteistä, etteivät heille käsitteet ole pelkästään omaa tuotettamme; ne ilmaisevat myös itse todellisuuden toista puolta. Sellaisen opin kehittäminen vuosisadan lopun ilmapiirissä oli kaikkea muuta kuin muodikasta.

Se mikä Steinerin selvästi erotti Hegelistä ja muista mainituista filosofiasta, olivat hänen käytännölliset johtopäätöksensä, hänen etiikkansa. Sen hän kehitti

laajemmin seuravassa teoksessaan 'Philosophie der Freiheit' (Vapauden filosofia, 1894). Ihminen on vapaa ainoastaan silloin, kun hän toiminnassaan toteuttaa omaa oivallustaan, kun hän on selvästi tiedostanut toimintansa motiivit. Vastavasti on ihminen epävapaa silloin kun hän seuraa tiedostamatonta, alitajuisia virikettä tai ulkopuolisten auktoriteettien asettamia normeja ja käskyjä. Eettisessä individualismissaan Steiner on paljon lähempänä Nietzscheä kuin Hegeliä. Hän ei kuitenkaan tarkoittanut että elämämme voisi kokonaan rakentua teoista, joiden motiivit olemme kirkkaasti ymmärtäneet; vapauden alueen laajentaminen on niin sanoakseni pitkän tähtäyksen ohjelma ihmisluvulle. Steinerin myöhempiin sosiaalisiin ajatuksiin tämä etiikka viittaa sikäli, että hän pitää luovan yksilöllisen toiminnan vapautta niin sosialistisen valtion kuin kapitalistisen talouselämän holkouksesta yhteiskunnallisen kehityksen ehtona.

Näin olen suurin piirtein luonnehtinut Steinerin tieteellisen ja filosofisen lähtökohdan, joka on jäänyt hänen vastustajiltaan yleensä ymmärtämättä. Hänestä ei parhaalla tahdollakaan saa sitä irrationaalista ja itämaista mystikkoo, joksi hänet on haluttu leimata. Hänen ajattelunsa juurtuu länsimaiseen ja rationaaliseen perinteeseen.

Näistä perusteista käsin voimme vasta ymmärtää hänen elämäntyönsä toisen vaiheen, jolloin hän kehitti hengentieteensä eli antroposofian. Mainitsin että hänelle jo varhain oli sisäinen, henkinen havainto yhtä luonnollinen asia kuin ulkoinen, fyysinen havainto. Häntä vaivasi pari vuosikymmentä kysymys, voiko ihminen ajattelevana, rationaalisesti ymmärtävänä olentona astua alueille, joista siihenastinen, niin länsimainen kuin itämainen mystiikka ja mytologia oli puhunut vain hämärällä kuvakielellä tai hyvin avuttomalla käsitkielellä. Sama kysymys askarrutti myöhemmin C. G. Jungia, joka myös omakohtaisen kokemuksen perusteella otti vakavasti sellaiset sisäisen havainnon ilmiöt.

Steinerin vastaus tähän kysymykseen oli lyhyesti sanoen seuraava. Sisäisen elämän, sisäisen herkkyyden ja havainnon kehittäminen on ollut uuden ajan kulttuurin alikehittynyt alue. Me olemme kehittäneet hienoja instrumentteja ulkoisen luonnon tutkimiseen, mutta jättäneet kehittämättä ihmisessä itsessään piilevät instrumentit, jotka vasta avaavat havainnollemme elollisen, sielullisen ja henkisen luonnon tasot. Aristoteles, ja vielä Tuomas Akvinolainen, olivat puhuneet näistä luonnon tasoista; mutta uudella ajalla – vastaavien kokemusten puuttuessa – ne on tavallaan pyritty 'selittämään pois' pelkästään elottoman luonnon lainmukaisuuksien pohjalta. Tämä rajoittuminen on ollut sikäli hyödyllistä, että siten ihmiskunta on vapautunut paljosta taikauskosta, fraaseista ilman kokemuspohjaa; niitä Steiner löysi myös teosofisesta liikkeestä, johon hän jonkin aikaa kuului. Mutta olemme nyt kypsyneet avartamaan kokemuksemme, todellisuuden tajumme piiriä. Vasta silloin saavutamme ihmistä ja yleensä elollista luontoa koskevissa tiedoissa ja taidoissa samanlaisen todellisuuspohjan, kuin olemme saavuttaneet elottoman luonnon alalla. Kulttuurimme kulkee – hän selitti syksyllä 1918 – yhä uusiin primitiivisiin onnettomuuksiin, ellei se pääse mainituilla aloilla todellisuuden mukaiseen ajatteluun. Erityisen tuhoisana hän piti tilannetta kasvatuksen alalla. Kokonaiskasvatus, asianmukaisen kasvuympäristön rakentaminen ihmiselle kokonaisuutena, on käynyt pelkäsi fraasiksi, jäljelle on jäänyt lähinnä älyn ja muistin pommittaminen; muut puolet ihmisestä, ennen kaikkea tunteen alue, saavat rämettyä. Me pystymme rakentamaan koneita, emme kouluja; me kykenemme kouluttamaan tietoaautomaatteja, emme eläviä ihmisiä, koska meiltä puuttuu asianmukainen kuva ihmisluonnosta ja sen kasvun edellytyksistä. En tässä käy kuvaamaan Steinerin alulle panemaa koulumuotoa, joka on voimakkaasti levinnyt toisen maailmansodan jälkeen ja on luullakseni antanut hyödyllisiä virikkeitä myös yleiselle koululaitokselle.

Olisi väärin sanoa, että Steiner tuomitsi aikamme luennontieteellisen ja teknillisen sivistyksen. Hän katsoi että se välttämättä tarvitsee täydennyksekseen hengentieteen ja sen käytännöllisten sovellutusten viljelyn.

(Radioesittelmä)

Tarinan mukaan näki Newton puutarhassaan omenan putoavan. Ja painovoimalaki selvisi hänelle ilmestyksen tavoin. Toinen tarina kertoo James Wattista, joka keittiössä näki höyryn heittelevän perunakattilan kantta...

Toista on tietenkin todellisuus. Niin Newtonin kuin Wattin suoritusten taustalla oli ennen muuta työtä ja ajattelua. Ei vain heidän vaan lukuisten edeltäjien. Tuollaiset anekdootit, joita sitten Arkhimedeen kylvyn on syntynyt yhä uusia, sisältävät kuitenkin totuuden hivenen. Lukemattomat ihmiset ovat nähneet omenien putoilevan syksyisessä puutarhassa ja höyryn heittelevän kattiloiden kansia. Mikä on ero? Todellisuuden ilmiöt voidaan kohdata kahdenlaisella näkemisellä: on näkemistä pelkillä silmillä ja näkemistä, jonka läpäisee ajatus.

Tieteen historiassa on runsaasti esimerkkejä siitä, että hedelmälliset kehitysprosessit ovat alkaneet yksinkertaisten asioiden uudelleen oivaltamisesta, uuden näkökulman löytämisestä, uudenlaisen kysymyksen tekemisestä. Itsestään selvänä pidetyssä asiantilassa havaitaan uusi tarkasteluaspekti, ajatusmahdollisuus, ja jälkipolvilla riittää työtä seurausten selvittelyssä ja kehittämisessä. Kun uusi ajatustapa on tullut tunnetuksi, ihmetellään ettei 'oikeata' asiantilaa aikaisemmin oltu huomattu. – Tunnettua on toisaalta sekin, että monet olennaiset oivallukset ovat vain hitaasti murtautuneet yleiseen tietoisuuteen. Klassillinen

esimerkki on luonnontieteellisen ajatustavan pitkälinen, sitkeää vastusta kohdannut läpimurtoprosessi.

Ensimmäisen maailmansodan päättymisvuonna painettiin Rudolf Steinerin 'Vapauden filosofian' (Die Philosophie der Freiheit) toinen painos neljännesvuosisadan kuluttua melko huomaamatta jääneestä ensimmäisestä painoksesta. Samaan aikaan lausui tekijä eräässä esitelmässä:

"Nyt minusta kuitenkin näyttää aika tulleen, jossa tämän Vapauden filosofian täytyy ainakin olla läsnä, koska mitä erilaisimmilta tahoilta on ehkä kuitenkin tuleva ihmismieliä, jotka esittävät kysymyksiä tämän Vapauden filosofian suuntaan."

Kun Steiner kaksikymmentäviisi vuotta aikaisemmin kirjoitti tietoteoreettisen pääteoksensa, hän teki sen tietoisesti ajassa elävistä ongelmista käsin. Aikakausi ei ollut kuitenkaan kypsä omien kysymystensä selvään tiedostamiseen. Meidän aikaamme on tuo odotus kuitenkin täysin toteutunut. Yhä useammalla taholla tulee esiin kysymyksiä ja ongelmia, jotka selvästi liittyvät Vapauden filosofian ajatuskulkuihin. Kysyjä on ilmaantunut niin tieteen kuin käytännön eri alojen edustajien joukosta. Viime kädessä alkaa jokainen nykyihminen jossakin elämänsä vaiheessa tai yhteydessä olla tuollainen kysyjä. Eräs kysyjä, joka erittäin selvästi näki aikakautemme perusongelman, Antoine de Saint-Exupéry, kirjoitti ennen viimeistä sotalentonsa v. 1940 tuntemattomalle kenraalille osoittamassaan kirje-esseeissä näin:

"Oi kenraali, on olemassa vain yksi ongelma, yksi ainoa koko maailmassa. Antaa ihmisille jälleen henkinen merkitys, henkisiä tarpeita... Ei voi elää jääkaapeista, politiikasta, tilinpäätöksistä ja ristisanatehtävistä... Ei tarvitse kuin kuunnella 1400-luvun kansanlaulua ymmärtääkseen, että käyrä on mennyt alas-päin... On vain yksi ongelma, yksi ainoa: löytää jälleen, että on olemassa hengen elämä, joka on korkeampaa kuin älyn elämä; ainoa, mikä antaa ihmiselle tyydytyksen. Tämä ylittää yli uskonnollisen elämän ongelman, joka on vain yksi sen muodoista (joskin ehkä hengen elämä välttämättömästi johtaa viime mainittuun). Hengen elämä alkaa siinä, missä jokin olio käsitetään kokonaisuudeksi, joksikin muuksi ja enemmän kuin osatekijät, joista se koostuu... olemme perustavan kysymyksen edessä, joka on meidän aikamme kysymys. Tämä on ihmisen mieli eikä mitään ratkaisuehdotusta ole kuultu ja minulla on vaikutelma, että olemme menossa kohti pimeimpiä aikoja, jotka ovat ajateltavissa..."

Toisiaan koskaan kohtaamatta elivät ja työskentelivät Wienissä 1880–1890-luvuilla Rudolf Steiner ja Sigmund Freud. Jälkimmäinen eli työntäyteistä ja eristynyttä elämää rakentaen psykoanalyttista ihmiskuvaansa. Parin seuraavan vuosikymmenen kuluessa kanto Freudin alulle panema aalto Wienistä käsin maailmalle alitajunnan, tiedostamattoman sielunelämän käsitteen.

Päinvastoin kuin perheensä ja potilaittensa elämänpääpiiriin sulkeutunut Freud eli Steiner, joka oli jo herättänyt huomiota Goethen luonnontieteellisten teosten tulkitsijana ja julkaisijana, varsin seurallista elämää Wienin vilkkaan kulttuuri-elämän eri yhteyksissä. Eräs keskustelupiiri oli syntynyt nuoren, esikoisteoksellaan sensaation aiheuttaneen runoilijattaren Marie Delle Grazien ympärille.

Kaasulamppujen syttyessä lauantai-iltoina Wienin kaduilla kokoontui tämä ajalle ja paikalle ominainen piiri runoilijattaren vastaanotolle. Rudolf Steiner havaitsi viihtyvänsä tässä ryhmässä, siitä huolimatta että se edusti hänelle monessa suhteessa vastakkaisia henkisiä pyrkimyksiä. Nämä tapaamiset muodostuivat hänelle merkittäväksi kokemukseksi. Ei siksi, että piiriin olisi kuulunut 'merkittäviä persoonallisuuksia' tai sen keskusteluissa olisi esitetty 'käänteentekeviä ajatuksia'. Steiner oli selvillä siitä, että aikakauden henkinen tilanne ilmenee yhtä hyvin 'tavallisten' ihmisten kannanottojen ja elämäkertojen kautta. Hänelle juuri tämä ryhmä ilmaisi jotakin olennaista ja oireellista yleisestä kehitystilasta.

Dellegrazielaisia ympäröi syvän pessimismin ilmapiiri. Pessimismi kohdistui ihmisen mahdollisuuksiin henkisten päämäärien, ideaalien, luojana ja toteuttajana. Heidän eräs keskeinen kokemuksensa oli ihmisen ja luonnon välisen suhteen

muuttuminen. Luonto, joka vielä jonkin aikaa sitten oli merkinnyt ihmiselle tiettyä äidillistä turvallisuutta ja monin tavoin impulsoinut ja kantanut hänen henkistä elämäänsä, näyttäytyi näille vuosisadan lopun ihmisille vieraana, uhkaavana ja pelottavana. Luonto oli noussut massiiviseksi ja masentavaksi todellisuustaustaksi, jota vasten ihmisen kaikkinaisen henkinen pyrkimys kuvastui vaivalloisesti leppävinä liekinä, joka minä hetkenä hyvänsä sammuu. Elottoman ja hengettömän luonnon jättäjämassan äärellä näyttivät ihmisen henkiset tavoitteet paljastuvan keveiksi haaveiksi, jotka ovat vailla pysyvää merkitystä.

Eläytyessään sellaisiin elämäntuntoihin ja tutkiessaan tilannetta, johon ne pohjautuivat, Rudolf Steinerein oli myönnettävä, että näiden ihmisten kautta ilmenevä pessimismi oli hyvin ymmärrettävissä ja eräässä mielessä varsin oikeutettua. Ihmisen suhde luontoon oli todella muuttunut ja edelleen muuttumassa. Oli vilpittön kokemus, että luonto muuttui ihmisten tajunnassa mahtavaksi mutta elottomaksi ja hengettömäksi realiteetiksi. Persoonallinen suhde siihen oli käynyt yhä tunneköyhemmäksi, vain teknillisen hyväksikäytön määräämäksi. Sikäli Steiner katsoi yhtyvänsä dellegrazielaisten elämys- ja käsitystapaan. Mutta hän päätyi heille täysin vastakkaiseen johtopäätökseen tuon muutoksen merkityksestä inhimilliselle hengenelämälle. Delle Grazielle omistamassaan kirjoituksessa 'Die Natur und unsere Ideale' Steiner hahmotti alustavasti käsitystään näin:

"Henkemme asettamat tavoitteet ovat oma maailmansa, jonka on elettävä täyttymyksensä ja joka ei voi voittaa mitään suojelemaan luonnon myötävaikutuksesta. Mikä säällittävä luomus ihminen olisikaan, ellei hän oman hengenmaailmansa sisäpuolella voisi saavuttaa tyydytystä, vaan tarvitsi siihen ensin luonnon myötävaikutusta. ... Me emme halua kiittää luontoa mistään, itseämme sen sijaan kaikesta.

"Voidaan sanoa, että tuo vapaus on kuitenkin vain unikuva. Samalla kun meistä näyttää, että olemme vapaita, tottelemme kuitenkin luonnon järkähtämätöntä välttämättömyyttä. Ylevimmätkin ajatukset ovat meissä sokeasti vaikuttavan luonnon tuottamia. – Meidän pitäisi vihdoinkin myöntää, että olento, joka tuntee (tiedostaa) itsensä, ei voi olla epävapaa! ... Näemme lakien kudoksen vallitsevan olioiden yllä, ja se vaikuttaa niissä välttämättömyyden. Tiedostamisen kyvyssämme meillä on mahti, joka erottaa lainalaisuuden luonnonolioista; pitäisikö meidän tästä huolimatta olla näiden lakien tahdottomia orjia?"

Kysymyksen asetteluun, jonka Steiner näillä lauseilla luonnostaa ja tarkemmin kehittelee sitten Vapauden filosofiassa, sisältyy modernin ihmisen kannalta merkittävä näköala. Jos selvästi näemme aikamme ihmisen kehitystilanteen, emme suinkaan välttämättä päädy pessimismiin, 'henkisen sammumisen' näköalaan, vaan ennemmin entistä tietoisempaan pyrkimykseen siihen todellisuuden piiriin, josta ihmiskunnan henkiset tavoitteet ovat kautta aikojen kohonneet tietoisuuteen. On totta, ettei suhteestamme luontoon enää ole henkisen elämämme virittäjäksi. Tuo suhde on tullut liian pinnalliseksi tyydyttääkseen syveneviä henkisiä tarpeitamme. Luonto ei ole muuttunut toiseksi; me itse olemme muuttuneet ja yhä muuttumassa. Samalla kun yhä tehokkaammin ja täydellisemmin hallitsemme luontoa, olemme ihmisinä (henkisesti) kasvamassa täyteen riippumattomuuteen luonnosta. Ihmisen henkisen elämän tosiasia sellaisenaan ilmaisee yhä selvemmin, että olemuksemme kautta pyrkii ilmenemään ja toteutumaan jokin luonnosta riippumaton todellisuus, joka tekee ihmisestä enemmän kuin pelkän luonnonolennon.

Tämä näköala näytti välttämättä avautuvan 1880-luvun henkisestä tilanteesta käsin. Näitä ajatuksia Steiner kehitti edelleen ja kiteytti ne kokonaiskuvaksi 1894 julkaisemassaan teoksessa 'Philosophie der Freiheit'. Hän selittää keskeiseksi pyrkimyksekseen sen impulssin osoittamisen, mihin tässä aikakaudessa elävien ihmisten olisi tartuttava, jos he haluavat vastata yleisen kehitystilanteen sisältämään haasteeseen.

Mielenkiintoista on, että Steiner osoittaa Vapauden filosofian ajatuskehittelyn avauksessa samaan pisteeseen kuin Sigmund Freud samanaikaisesti omalla tahol-

laan. Hänen mukaansa on toistuva virhe vapauden ongelman ratkaisuyrityksissä ollut siinä, ettei inhimillistä käyttäytymistä kuvattaessa ja selitettäessä ole tehty eroa tietoisien ja tiedottoman sielunelämän välillä. Mutta Freudin lähtiessä kehittämään teoriaa tiedottoman sielunelämän rakenteesta ja mekanismeista, Steiner kysyy yksinkertaisesti: "Mitä merkitsee olla tietoinen toimintansa perusteista?"

Vastausta tähän kysymykseen, jonka Steiner asetti tutkimustensa lähtökohdaksi, piti Freud ja hänen mukanaan lukemattomat muut aivan itsestään selvänä. Sitä se ei kuitenkaan ole, kuten voi kokea jokainen, joka kysymyksen vakavasti itselleen asettaa.

Tapa, jolla Steiner kehittää vastauksen asettamaansa peruskysymykseen, johtaa ajattelun ilmiön löytämiseen uudesta näkökulmasta käsin; se merkitsee ajattelun löytämistä omalakisena tapahtumana, dynaamisena prosessina omine lainalaisuuksineen. Nämä inhimilliselle elämälle perustavat tosiasiat jäävät tiedostamatta, niin kauan kuin Steinerin kehittämä näkökulma sivuutetaan. Sillä ajattelun luonteeseen kuuluu, että se muutoin jää tiedostamattoman piiriin, niin 'tuttu' ilmiö kun se meille näyttääkin olevan. Mutta tuttuus ja tottumus ovat ihmismielen varmimpia unilääkkeitä, kuten alussa esitetyt tarinat putoavista omenoista ja hyppivistä kattilankansista havainnollisesti osoittavat. Vasta ajatusprosessin kokemuksellinen ja eksakti tuntemus antaa reaalisen sisällön käsitteille 'tietoinen' ja 'tiedoton'. Niin paljon kuin noita sanoja käytetäänkin, on osoitettavissa, että useimmiten on kysymys vain epämääräisestä viittauksesta – johonkin.

Ajattelun fenomenologian kuvaaminen ja ymmärtäminen inhimillisen sielunelämän todellisuudessa on se tien pää, johon Steiner ratkaisuehdotuksessaan osoittaa. Todella kuljettuna johtaa tuo tie ihmisessä reaalisesti avautuvan henkisen kokemusmaailman löytämiseen, jota todellisuutta nykyajan ihminen enemmän tai vähemmän tietoisesti etsii – sivuuttaen sen 'avoimen salaisuuden', mikä ajattelun ilmiö arkisena tosiasiana meille on.

Ei kulttuuria

ilman muovia

ei muovia

*

ilman Plastexia

Oy Plastex Ab

M. Abdul

Kirjaimellisesti sana Islam tarkoittaa "rauhaa ja alistumista". Uskonnollisessa terminologiassa, varsinkin Muhammedin tuomassa uskonnossa ja Koraanissa annettujen tulkintojen mukaan Islam tarkoittaa alistumista jumalallisiin lakeihin. Sana Islam merkitsee kirjaimellisesti rauhaa, mutta maailmassa on paljon ihmisiä, jotka ajattelevat että Islam on "miekan ja sodan uskonto". Jopa George Bernard Shaw kysyi Abdul Aleem Siddiquelta tätä asiaa kun tämä piti puheen rauhan filosofiasta – Shaw otaksui, että muslimina Siddiquen olisi ollut tarkoituksenmukaisempaa puhua sodan filosofiasta, sillä hän sanoi Islamin levinneen miekan kärjellä. Tämä osoittaa, että vieläpä näin oppineella miehellä oli väärä käsitys Islamista. Islam on tosiasiaassa rauhan uskonto ja Koraani määrittää: "älkөөn olko mitään uskonpakkoa". Monien ihmisten sydämissä on myös vaikutelma, niin ei-muslimien kuin muslimienkin, että Islam on kokoelma uskonnollisia menoja ja että sillä ei ole mitään tekemistä käytännöllisen elämämme kanssa – että se käsittelee uskonnollisia rituaaleja, mutta ei koskettele kansallista elämää, että se on siksi yksityinen asia. Tämä on väärä käsitys.

Koraanin terminologian mukaan Islam tarkoittaa elämäntapaa. Meidän elämäntapamme – kuinka pitäisi elää – pitäisi koraanin mukaan olla Jumalaisen Lain mukainen, ja tämä elämäntapa on Islam. Sanoessamme, että meidän pitäisi elää Jumalaisen Lain mukaan, tarkoitamme, että syntymästämme kuolemaamme saakka kaikkien toimiemme pitäisi olla Jumalaisen Lain mukaisia niin yksin kuin muiden kanssa ollessamme. Ja vain sellainen, joka elää näin, voi sanoa itseään muslimiksi, ja vain tätä elämäntapaa voidaan nimittää "Islamiksi".

Voimme selittää Islamin merkityksen yksinkertaisesti muutamien sanoin. Islam on helposti tajuttava uskonto. Ensimmäiseksi se opettaa, että on olemassa yksi Korkein Olento, maailmankaikkeuden Luoja. Toiseksi se opettaa meitä uskomaan kaikkien pyhien kirjojen sopusointuun. Kolmanneksi se opettaa meitä uskomaan ihmisyyden ykseyteen, että kaikki ihmiset kuuluvat yhteen perheeseen ja että ei saa olla mitään erotusta rodun, värin eikä maan perusteella.

Mitä tulee Islamin ensimmäiseen perusperiaatteeseen, uskoon yhteen korkeimpaan olentoon, joka on koko maailmankaikkeuden luoja, meidän pitäisi myös käsittää, että kaikki meille kuuluva kuuluu myös Hänelle. Tämä on Islamin ihanne: "Me olemme Jumalan omia". Rakastamiemme asioiden, elämämme, kiintymyksemme pitäisi olla Jumalaa varten ja kaikkien toimiemme pitäisi olla Juma-

lan hyväksi. Kuten Koraanissa sanotaan: " – sano, Profeetta, varmasti rukoukseni ja uhripalvelukseni, elämäni ja kuolemani ovat Allahia, maailman ylläpitäjää varten" (6:162). Tämä on Islamin ja suuren profeetta Muhammedin opettama ihanne.

Seuraava tarina valaisee tätä Islamin ihannetta. Syedina Hassan istui isänsä Syedina Alin rinnalla ja kysyi isältään: "Isä, rakastatko minua?" Syedina Ali sanoi: "Tietysti rakastan". Sitten Syedine Hassan kysyi: "Rakastatko veljeäni Hussainia?" Syedina Ali sanoi: "Tietenkin". "Rakastatko äitiäni?" kysyi S. H. ja S. A. sanoi: "Kyllä, tietysti". Sitten S. H. kysyi: "Rakastatko isoisääni Muhammedia?" S. A. vastasi: "Kyllä". S. H. kysyi sitten isältään: "Rakastatko Jumalaa, joka on meidät kaikki luonut?" S. A. sanoi: "Kyllä". Sitten S. H. kysyi: "Montako sydäntä sinulla on?" Hänen isänsä sanoi: "Yksi". S. H. kysyi: "Kuinka ihminen voi jakaa sydämensä rakastamaan niin monia ihmisiä vain yhdellä sydämellä?" S. A. oli viisas mies, sillä Profeetta sanoi hänestä: "Minä olen tiedon kaupunki ja Ali on portti." Niinpä S. A. vastasi pojalleen: "Varmasti jokaisella on yksi sydän ja varmasti jokaisessa sydämessä voi olla vain yksi rakkaus – Jumalan rakkaus. Rakastan sinua ja veljeäsi Hussainia, ja äitiäsi Fatimahia ja isoisääsi Muhammedia, koska Jumala on käskennyt minua tekemään niin. Rakastamalla sinua, veljeäsi, äitiäsi ja isoisääsi minä todella rakastan Jumalaa. Jos joku on kuuliainen Jumalalle, hän ansaitsee rakkautemme. Jos hän ei tottele Jumalaa, hän ei ansaitse olla rakastettu."

Tämä on muslimin elämä – että koko hänen elämänsä ja toimintansa on Jumalaa varten. Juuri tätä me tarkoitamme sanoessamme, että uskomme Yhteen Jumalaan ja vain Yhteen Jumalaan.

Toisena periaatteena on oltava usko kaikkiin paljastettuihin kirjoituksiin ja usko kaikkien uskontojen ykseyteen. Tämä tarkoittaa, että Jumalan opetuksiin pitää alistua, jos ne ovat löydettävissä alkuperäisestä ja väärentämättömästä asiakirjasta. Muslimin koko elämän pitäisi olla Jumalaisen Lain mukainen. Hänen syömisensä, juomisensa, pukeutumisensa, nukkumisensa, liiketoimensa, valtiotaitonsa, lyhyesti sanoen kaikkien elämänsä muotojen pitäisi olla Jumalaisen Lain mukaisia. Tämä alistuminen Jumalaiseen Lakiin on Islam.

Inhimillisellä elämällä on monenlaisia muotoja, ja kaikki ihmiselämän muodot ovat Islamin johdatuksen alaisia. Sosiaalisten toimiemme jokainen osa on Islamia. Jos ihmiset puhuvat kansantaloudesta ja kysyvät, mikä on meidän taloustieteemme, vastaamme, että taloudelliset periaatteemme perustuvat Islamiin – tätä me nimitämme islamilaiseksi taloustieteeksi. Islam peittää kaikki elämämme muodot. Kuten Allah sanoo: "Tänä päivänä olen tehnyt täydelliseksi sinun uskontosi ja kaikki opetukseni sinulle ja valinnut sinulle Islamin uskonnoksi". (5:4). Jokaisella elämäsi alalla, kaikessa toiminnassasi, jos joku kysyy sinulta kuinka sinun tulee toimia, sinun tulee vastata hetkeäkään epäröimättä, että tahdot toimia Jumalan käskyjen mukaan ja Profeetan opetusten mukaan.

Edellä on kerrottu, mitä Islam opettaa meille suhteestamme Jumalaan ja suhteestamme itseemme. Meidän on nyt harkittava, millainen pitäisi olla Islamin mukainen suhteemme ihmiskuntaan. Islam opettaa meille, että koko ihmiskunta on yksi ja kuuluu yhteen perheeseen, kuten Profeetta sanoo: " – kaikki ihmiset ovat kaikkivaltiaan Jumalan lapsia." Allah sanoo koraanissa: "Me loimme teidät yhdestä henkilöstä, loimme hänelle kaltaisen puolison ja näistä kahdesta levisi lukemattomia miehiä ja naisia." (4:1). Ja "Ihmiskunta! Me olemme luoneet teidät yhdestä miehen ja naisen parista ja tehneet teistä kansakuntia ja heimoja, että tuntisitte toisenne (eikä että halveksisitte toisianne). Totisesti eniten kunnioitettu teistä Allahin kasvojen edessä on hän, joka on teistä oikeudenmukaisin." (49:13) Tämä osoittaa, että Islamin periaatteen mukaan ihmiskunta on yksi perhe, eikä sitä pitäisi jakaa värin, rodun eikä maantieteellisten rajojen perusteella.

Aikana, jolloin ihmiskunnan kokonaisuus on ollut jakautuneena – kun rodut ja maat ovat vihanneet toisiaan – Islam on opettanut, että koko ihmisrotu kuuluu yhteen perheeseen ja että koko ihmiskunta on yhtä. Se ei hyväksy mitään yhden

ryhmän ylemmyysvaatimusta toisiin nähden värin, rodun eikä maantieteellisten rajojen perusteella. Profeettamme on sanonut: "Kukaan arabi ei voi vaatia ylemmyyttä ei-arabiin nähden eikä kukaan ei-arabi voi vaatia ylemmyyttä arabiin nähden. Kaikki olette Aadamin lapsia ja Aadam oli maan tomusta." Kaikki huollemme maailmassa perustuvat tähän – että eri rotujen, heimojen ja maiden ihmiset vihaavat toisiaan. Ja juuri toisen rodun ylemmyysvaatimus toiseen nähden aiheuttaa erilaisuutta maailmaan.

Islam on sen vallankumouksellisen liikkeen nimi, joka ei ole vain saarnannut, vaan on myös toteuttanut käytännössä ihmisten veljeyden aatteen aikana, jona ihmissuku on ollut jakautuneena vihamielisiin leireihin veren, heimon, maan tai rodun perusteella. Islam on selvittänyt, että kaikki ihmiset, mustat ja valkoiset, keltaiset ja ruskeat, arabit ja ei-arabit, ovat Jumalan lapsia, ja ainoa Kaikkivaltiaan Jumalan hyväksymä erottelu on jako "tottelevaisiin" ja "tottelemattomiin". Ainoa todellinen ylemmyyden mittapuu ihmisten joukossa on Jumalan kunnioittaminen (taqwa). Ihmiskunta voidaan jakaa vain tällä perusteella: toisessa ryhmässä ovat he, jotka ovat kuuliaisia ja alistuvat Jumalan käskyihin, ja toisessa ryhmässä ovat he, jotka eivät alistu Jumalan käskyihin. Ne jotka alistuvat Jumalaiseen Lakeihin, ovat muslimeja – he jotka eivät alistu Jumalaiseen Lakeihin, eivät ole muslimeja.

Ihmiskunta voidaan siis jakaa kahteen joukkoon – joukkoon, joka alistuu Jumalan käskyihin, ja toiseen, joka ei alistu. Olkoot ihmiset mustia tai valkoisia, asukoot he missä tahansa maassa, vaikka heillä on eri johtajat – vaikka he ovat eri rotuisia tai värisiä – jos he ovat muslimeja, he ovat kaikki yhtä. Profeetta on sanonut: "Kaikki muslimit ovat veljiä." Profeetta Muhammed saarnasi tätä henkeä, ja niin kauan kuin muslimit ovat pitäneet tämän hengen sydämissään, he ovat olleet maailman valloittajia.

Tarkastelkaamme nyt tämän muslimikansan tehtäviä. Mitä varten se luotiin? Tämän joukon tehtävä on kuvattu Koraanissa seuraavasti: "Te olette paras yhteisö, mikä on tuotu ihmisille, koska käskette soveliaaseen ja kiellätte sopimattoman". (3:110) Kaikkivaltias Allah sanoo Koraanissa, että me olemme valittu kansa. Mikä tehtävä on tällä valitulla kansalla? Kuten valtion armeija muslimit ovat yht'aikaa näkymättömän ylivaltion kansalaisia ja Jumalan sotilaita selvine asepukuineen ja selvine tehtävineen. Heidän tehtävänsä on levittää Koraanin ilmaisemaa Jumalan sanomaa ja vahvistaa Jumalan Paljastettua Lakia maan päällä. Koraani sanoo: "Kuka on parempi puhuja kuin hän, joka kutsuu ihmiskuntaa Allahia kohti, toimii itse oikeamielisesti ja sanoo: "Minä olen niistä, jotka alistuvat." (41:33)

Voimme siis nähdä, että jokaisen muslimin velvollisuus on tutkia ja vahvistaa Jumalan lakia, missä tahansa hän asuukin. Muslimin elämä ei siis ole pelkkiä seremonioita ja rituaaleja, vaan elämää, missä persoonallisuuden kaikki voimavarat ja kyvyt saatetaan sopusointuiseen kehityksen tilaan ihmisen ja maailman-kaikkeuden Luojan profeetta Muhammedille Koraanin muodossa paljastaman Elämän Lain antamien suuntaviivojen mukaan. Tämä on Koraanin mukainen käsitys kansakunnasta.

Asukoon muslimi Arabiassa tai Malaijiassa tai Pakistanissa tai Indonesiassa tai Suomessa; hän on yhden ja saman kansan jäsen, ja tämä on muslimikansa. Muslimin velvollisuus on toteuttaa Jumalan Lakia jokaisessa osassa maata, missä hän elää. Jos muslimit seuraavat ei-muslimien elämäntapaa ja noudattavat Jumalaisista Laeista poikkeavia lakeja, he tekevät niin vain pakon alaisina. Muslimin tehtävä on selvä. Profeetta on sanonut: "Jos joku teistä näkee jotain Jumalaisen Lain vastaista, hänen on yritettävä muuttaa sitä kädellään. Jos hän ei kykene tähän, sitten kielellään, jos hän ei kykene tähänkään, hänen tulee ainakin inhota sitä sydämessään. Ja tämä viimeinen asenne on heikoimman uskon ilmaus."

Suuri muslimien johtaja Maulana Mohamed Ali on sanonut, että Islamin viholliset ovat jakaneet Islamin kansakunniksi, joten on olemassa turkkilaisia, egyptiläisiä, intialaisia ja persialaisia. Muslimit ovat kuitenkin yhtä, ja heidän pitäisi tuntea itsensä yhden yksikön jäseniksi.

Lehden tekeminen on työtä, joka on yllätyksiä – toisinaan iloisia, toisinaan vähemmän iloisia – täynnä. Se asettaa tekijänsä alin-omaa uusien tilanteiden eteen. Tämänkin ilmoituksen aiheeksi olimme alunperin valinneet erään mielenkiintoisen artikkelisarjan ilmestymisen Avussa, mutta kuinka ollakaan, yllättävästi jouduimme uuden tilanteen eteen: koko asia olikin menettänyt ajankohtaisuutensa. Apu ei kuitenkaan aio menettää sitä omalta kohdaltaan. Tämän vuoden aikana olemme omien toimittajiemme kirjoituksin ja omien valokuvaajiemme kuvin kertoneet kaikesta tärkeästä, mitä on tapahtunut. Olemme olleet Kiinassa ja Israelissa, tavanneet Wald Disneyn ja Cassius Clayn monista muista puhumattakaan. Aivan viime aikoina olemme mm. etsineet Loch Nessin hirviötä; Olavi Salmi ja Martti Brandt kertovat siitä numerossa 40. Hirviöjahdin ohella olemme tietenkin tehneet paljon muuta, vakavaakin asiaa, ja meillä on täällä toimituksessa sellainen usko, että Avussa tulee olemaan syksyn mittaan paljon sellaista, joka kiinnostaa esimerkiksi Katsauksen lukijoita.

Terveisin

AVUN TOIMITUS

P.S. Terveisiin yhtyy myös Annan toimitus.

JYVÄSKYLÄN KESÄN USKONNOLLISESTA MARXISMISTA

Jyväskylän Kesän ohjelmistoon kuului yritys tuoda eri uskontoja saman pöydän ääreen. Saattoi todeta, että marxismikin oli saavuttanut salonkikelpoisuuden uskontojen joukossa, olihan se päästetty väittelemään kristinuskon kanssa, jopa Suomen kirkon aloitteesta. Marxin merkitystä kristilliselle teologialle tarkastelivat professorit Bloch ja Moltmann. He ylistivät Marxia siitä, että hän oli herättänyt jälleen henkiin eskatologisen kristillisyyden.

Kommunistin korvissa tällainen väite kuulostaa enemmän solvaukselta kuin ylistykseltä. Onhan se yritys-tä asettaa Marx teologiseen perspektiiviin, kun taas kommunistit uskovat kristinopin hyvin mahtuvan marxilaiseen perspektiiviin. Tässä on kuin kysymys käänteiden kaksintaistelusta, jossa se pystyy nielaisemaan vastustajansa, joka saa suunsa suuremmaksi. Ehkä aikanaan on käynyt niin, että marxismi todella nielaisi kristinuskon, mutta uhri ei kuollutkaan eikä muutunut sosialistiseksi ravinnoksi, vaan päinvastoin imi itseensä marxilaista ravintoa, voimistui ja alkoi liikehtiä, etsiä tietä vapauteen.

Kunnon kommunisti ei usko tällai-

siin mielikuviin. Niinpä äskenmainittujen saksalaisten professorien esitelmien jälkeen seuranneessa paneelikeskustelussa kommunisti Tuure Lehén ilmaisi ymmärtävänsä kylläkin normaalia saksaa mutta ei teologista siansaksaa. Marxilaisuutta ei pidä sotkea uskontoihin. Se tulee toimeen ilman mystiikkaa ja tuonpuoleisunelmia, sille riittää tämä maailma. Mutta tässä maailmassa sille eivät riitä puheet vaan se vaatii tekoja. Ihmiseen, hänen kollektiiviseen työhönsä turvaten marxismi haluaa muuttaa maailman ihmiselle soveliaaksi paikaksi. Papit sensijaan vain saarnaavat mutta eivät 'tee' mitään...

Jotain tämäntapaista muistelen Lehénin laukoneen vieressään istuvalle Moltmannille, mikä vakuutti minut siitä, että näiden vieruskumppaneiden väliltä puuttui jotain, nimittäin kommunikaatio. Mikäli paneelin jäsenten ja yleisön välinen kommunikaatio oli yhtä keho, jää kysymykseksi, mitä arvoa tällaisilla tilaisuuksilla on. Jos vain Bloch ja Moltmann ymmärsivät toisiaan, he olisivat voineet käydä keskustelunsa kotimaassaan ja lähettää korkeintaan onnea toivottavan sähkönen tänne murjaanien maahan, jossa keimaillaan kulttuurilla mutta ei osata keskustella.

En halua tehdä Lehénistä paneelin syntipukkia. Mutta sain sen käsityksen, että hänen oppinsa edustaa suun-

taa, jota sopii nimittää vulgääri-marxismiksi. Lehén on kokenut ajan, jolloin marxistien oli uskallettua ajatella ääneen. Tänään he saavat, ainakin tässä maassa, ajatella ääneen, mutta he ovat tulleet kuuroiksi eli dogmaattisiksi. . . . Toistakaamme omin sanoin, mitä esim. Moltmann lausui ja mikä kuuroilta Lehéniltä jäi kuulematta.

1. Kirkko ja teologia ovat kääntäneet katseensa sisäisiin maailmoihin, pois yhteiskunnasta ja toiminnasta.

– Tämä väite Lehénin pitäisi voida hyväksyä.

2. Kirkolliseen itsekylläisyyteen kääpertynyt teologia on kuollutta puuta; sen vastakohtana on marxismin paras osa, käytännön värittävä toivo.

– Tämänkään väitteen ei luulisi Lehénin korvissa kuulostavan teologiselta siansaksalta.

3. Kristinuskon on luovuttava vanhasta uskonnollisesta asustaan. Se tarvitsee uuden profeettallisen teologian ja tämän teologian ilmentymäksi konkreettisen tehtävän, niinkuin Marxin ohjelma yhteiskunnallisesta kumouksesta on konkreettinen.

– Tämä Moltmannin suulla esittämäni väite tuo mieleen korollarin, jollaista Moltmann tosin ei lausunut: Jos kirkko on uuden profeettallisen teologian tiellä, sen pahempi kirkolle. Uusi teologia tulee silloin kääntämään selkensä kirkolle, niinkuin kirkko aikanaan käänsi selkensä yhteiskunnalle.

– Tämän korollarin kuultuaan luulisi Lehénin huudahtavan: Jo on aikoihin eletty, jos teologia rupeaa kapinoimaan kirkkoa vastaan ja haluaa laskeutua saarnapöntöstä kansan pariin. Tällaisten beatles-pappien ei onnistuisi löytää etsimäänsä ”konkreettista tehtävää”, jota voisi pitää kristillisenä ja samalla ei-marxilaisena.

Edellä esitetyn, valitettavasti vain kuvitellun vuorokeskustelun olisi pitänyt olla tuolloisen paneelikeskustelun, ei sisältönä vaan lähtökohtana. Itse keskustelussa Lehénin olisi pitänyt väittää, että kaavailtu uusi profeettallinen teologia olisi kristinuskon

vääristämistä tai sitten muuten tyhjää ja tekaistua. Tähän Bloch ja Moltmann olisivat tietenkin vastanneet: Juuri Marxin sekulaarinen eskatologia oli herättänyt heidän huomaamaan, että eskatologisen liekin tukahtumisen alkuseurakunnan kasvaessa Rooman kirkoksi merkitsi sairastumista tiettyyn hellenistiseen kulttuuritautiin, josta nykyinen kristillinen eskatologia yrittää parantua. Marxin ’sekulaarista’ eskatologiaa vaivaa vielä jokin hellenistinen elementti, josta nyt muotoutuva kristillinen eskatologia myös yrittää vapautua. Kristinuskon ja marxismin dialektinen totuus on niiden erisisältöisessä eskatologiassa.

Kunnon kommunisti ei usko asian olevan näin. Hän sanoo: Mikäli haluatte leikitellä sanalla ’eskatologia’, niin puhukaa vain marxilaisestakin eskatologiasta. Marxismissa sanat ovat muuttuneet teoiksi, mutta missä puolestaan viiipyvät teidän kristilliset tekonne? Kommunistina uskon vain tekoja.

Tähän kysymykseen Bloch ja Moltmann vastaisivat: Tekomme ovat vasta muotoutumassa, eivät vielä toteutuneet. Mutta marxismin merkitys on juuri tuon kysymyksen hellittämättömyydessä eikä sen teoissa sinänsä – jotka muuten eivät voi johtaa pysyvään yhteiskuntaan. Marxistin kyseessä, missä kristityn teot viiipyvät, kristitty voisi vuorostaan kysyä, missä ’lopullinen’ kommunistinen yhteiskunta viiipy.

Mutta vastakysymys ei ole mikään vastaus. Korkeintaan se on kutsu tasavertaiseen neuvonpitoon. Tähän kommunisti taas ei ole halukas, koska hän haluaa ensin nähdä tekoja ja koska hänen käsityksensä mukaan kristinuskko päättyy siihen mistä teot alkavat. Tämä asiointi selittää kommunikaation kehnouden kristillis-marxilaisessa paneelissamme. Ehkä kristityn pitäisi tehdä tästä se johtopäätös, että verbaalinen kontakti kommunistien kanssa on tuomittu hedelmättömyyteen, kunnes kristittykin on lyönyt pöytään omat tekonsa. Ainakin tälle ajatukselle hän saisi heti – kommunistien implisiittisen hyväksymisen.

Millainen sitten olisi kristillisen eskatologian etsimä ”konkreettinen tehtävä”? Mielestäni kristilliset teologit menevät merta edemmäs kalaan viroksuessaan tässä kohden Marxin opettavaista seuraa. Lähtekäämme siis Marxin kalavesille etsimään kristillisen eskatologian kadonnutta sisältöä. Eskatologisen uskonsa menettäneen kirkon rinnalle kasvoi firma. Marx totesi firman anti-veljestöksi ja veti tämän seikan korostamiseksi firman halki punaisen juovan eli luokkarajan. Hänen sosiaalinen ohjelmansa oli tehdä firmasta kommuuni. Kommuuni-yhteiskunnan luomiseksi hallitseva luokkavihollinen oli kukistettava, jonka jälkeen luokkarajat kaatoavat ja veljeys vallitsee. Miten kristityn ohjelma poikkeaisi tästä?

Kristityn ei käy kieltäminen, etteikö firma olisi luonnehdittavissa anti-veljestöksi. Mutta marxilaisessa ohjelmassa meitä epäilyttää se, että huomio keskitetään **ulkoisen** riistäjän tai vihollisen kukistamiseen. Kristitylle perimmäinen vihollisemme on meissä kussakin itessämme. Kristillisen toiminnan täytyy merkitä firmaattisen juovan kuromista umpeen kukistamalla **sisäinen** riistäjäamme, jossa yhteydessä firma muuntuu veljestöksi, jota tietyistä syistä kutsun, en kommuuniksi vaan konsuumiksi. Konsuumin luomisen ei tarvitse olla poliittisessa mielessä vallankumouksellinen, perustuslain vastainen. Konsuumi ei ole perushengeltään poliittis-taloudellinen, vaan uskonnollis-taloudellinen järjestö. Tosin käsite ’taloudellinen’ saa tällöin uuden sisällön. Konsuumin perustaminen ei vielä merkitse pysyvän yhteiskunnan luomista – onhan vielä selvitettävä konsuumin suhde ulkopuolisiin jne. Kristitty ei väitäkään ’luovansa’ huomispäivän yhteiskuntaa, mutta hän voi yrittää pystyttää puitteet voidakseen valmistautua sellaisen ’vastaanottamaan’. Kristitty uskoo pysyvän veljien yhteiskunnan tulevan. Marxisti joka nauraa tälle ajatukselle utopiana on luopunut Marxista – hän on revisionisti, tai paremmin sanottuna poroproletaari.

Matti Kukkaroinen

Avioliitto – naisten helppo elättäjä

Yhteiskuntamme on miesten yhteisö. Kuitenkin naisten sanotaan olevan vapaa. Vapaa mihin? Vapaa valitsemaan miehen ja naimaan hänet. Ikivanha biologinen käsitys naisen tehtävästä perustuu näkemykseen miehen ja naisen anatomisista eroista, siihen, että vain nainen pystyy synnyttämään lapsia. Tähän biologiseen näkemykseen liittyy vielä normatiivinen aines. Väitetään, että asenteet ja arvot naisten kohdalla olisivat vaisto-
maisia. Vaisto ajaa naiset avioliittoon, keskeyttämään opintonsa, hankkimaan lapsia ensimmäisen parhaan miehen kanssa, joka tulee vastaan; näin väittävät naistenlehdet ja hyvin usein naiset itsekin. Kuvaavin asenne oli niillä Hufvudstadsbladetin nuorisopalstan avustajilla, jotka neuvaavin sanoin näkivät tilanteen:

”... jokaisella naisella olisi oikeus mihinkä asemaan tahansa yhteiskunnassa ja minkälaiseen työhön tahansa. Nainen saisi nostaa samaa palkkaa kuin mies samasta työstä, mutta jokaisella naisella olisi oikeus vapaasti valita, haluaisiko hän jäädä kotiin ja itse kasvattaa lapsensa. Tähän hänellä olisi oikeus ilman, että saisi taantumuksellisen leiman.” Näiden rivien kirjoittaja – nuori tyttö(?) – edustaa ainakin omasta mielestään radikaalia modernia näkemystä, mutta samalla sanojen takana kuvastuu kaikkien vanhempien, naistenlehtien, koulun ja tovereiden painolasti: naisen paikka on kotona kasvattamassa hyvätapaisia lapsia kunniaksi miehelleen ja perheelleen.

August Strindberg näki avioliiton kangistavan ja vahingollisen vaikutuksen naiseen ja hänen asemaansa. Strindberg loi kuvan 1800-luvun perle-elämän umpioituneesta helvetistä. Vielä nykyään on avioliitto naiselle statussymboli, se näkyy em. lainauksesta. Tämä nuori tyttö puhuu rouvista – naineista naisista – kun on kysymys naisen valinnan mahdollisuudesta. Kun puhutaan naineesta

naisesta tässä merkityksessä, tehdään hänestä ideaali, privilegeoitu luokka, jonka etuja ei kukaan muu yhteiskunnassa omista. Kuitenkin tämän etuoikeutetun luokan ihanteet ja toiminta kuuluvat aikaan, jolloin nainen eli miehensä ahdasmielisyyden alla, eli vuoden 1734 naimakaaren aika-kauteen.

Amerikkalainen elämäntyyli ja massaviihde on luonut uuden ihanteen, joka voitaisiin pukea iskulauseeksi: "Nainen on luotu miestä ja lapsia varten ja hänen paikkansa on siellä, missä hän viihtyy parhaiten". Amerikkalaisessa lehdistössä ei keskustelu sukupuolirooleista ole päässyt edes alkuun; yhä vielä "Ladies Home Journal" pysyttelee sillä linjalla, joka neuvoo naisia, miten tehdä miehen, sen miehen, joka heitä elättää, elämä helpommaksi hyvän ruuan ja aviollisen sopeutumisen avulla. Myös vastaavat suomalaiset naistenlehdet pysyvät samalla tasolla, kun ne palstoillaan esittävät kauhuartikkeleita neitsyyden onnesta ja neitsyyden tärkeydestä avio-onnea säilyttävänä tekijänä, pelästyttäen kaikki ei-neitsyet neurootikoiksi.

Tämä naisideaali, jota amerikkalaiset B-luokan elokuvakomediat ja television sarjafilmit esittelevät, on kauhistuttava irtokuva maasta, jossa seksuaalinen nälkä hyvin kiilloitetun pinnan alla näyttää olevan suunnaton. Ellei ole kysymys viettelijästä tilauksesta, on tyttö kylpyammeessa, kuitenkin puritanismin ja lohikäärmetätiyhdistysten hyväksymällä tavalla.

Hyvinvointimme kasvaessa tulee avioliitosta ja monilapsisesta perheestä yhä merkittävämpi statussymboli. Yhdysvalloissa, missä jo 5-7-vuotiaiden pikkutyttöjen suurin tulevaisuuden haave on olla "bride", missä naisten keskimääräinen avioliittoikä alenemistaan alenee, ollen nykyään n. 18 vuotta, on naisesta tullut tai tulossa keskiluokan keskuudessa aivoton hautomakone, jonka tärkeimpänä tehtävänä näyttää olevan tarkoituksettomalta tuntuva oleilu ylellisessä kodissa.

Nykyään katsotaan yleensä asioiden olevan naisten kohdalla erinomaisessa järjestyksessä; he voivat saada

nimityksen valtion virkaan, ovat poliittisesti saaneet samat oikeudet miesten kanssa, saavat valita ammatinsa vapaasti. Lait ja asetukset ovat normeeranneet nämä tosiseikat, mutta useinkaan ei yhteiskunta järjestyillä ja asenteenmuokkauksilla ole tehnyt näitä reformeja reaalisiksi. Yleinen käsitys naisen tehtävistä yhteiskunnassamme vaatii myös naiselta valtavan määrän työtä kotinsa ja perheensä huoltamiseksi. Voidaan aivan oikein puhua naisen ehdonalaisesta vapaudesta; jos nainen pystyy parsiimaan, tekemään ruokaa, pesemään, pitämään kodin puhtaana, antaa yleinen mielipide hänelle vapauden tie-teelliseen, taiteelliseen ja yhteiskunnalliseen työhön. Toisin sanoen naisen akateeminen vapaus päättyy tavallisesti silloin, kun pappi kirkossa sanoo aamen.

Jo pienet lapset kasvatetaan siihen ajatukseen, että naisen tärkein tehtävä on saada itselleen mies, kaiken lisäksi varakas ja muutenkin nykyajan sankari-ideaalit täyttävä. Ammatin hankkimista ja itsensä kehittämistä ei pidetä kovinkaan tärkeänä. Tärkeämpää on oppia kaunistamaan itseään ja korostamaan fyysisiä ominaisuuksia kaupallisen muodin ja vallitsevan naisideaalin mukaan. Tosiaan naiset opetetaan kauppiaksi ja he käyvät kauppaa armottomasti. Kuitenkin, hyväksytäänkö tämä kaupankäynti, riippuu siitä, onko kysymyksessä laitakaupungin katu tai aviovuode. Tunnettu ruotsalainen radikaali Eva Moberg lausuu tästä tilanteesta: tavallisesti tyttö pitää hyvin tarkkaa huolta tunne-elämästään siihen asti, kunnes yhteiskunnallisesti tarpeeksi korkealla oleva mieshenkilö on kohdalla. Silloin rakastutaan – ja yhtä kaikki maailmanpuhtain omintunnon!

Vaikka nainen biologisesti eroaa miehestä, ei ole voitu todeta muita eroja miehessä ja naisessa kuin se, että mies on siittäjä ja nainen synnyttävä; muut ominaisuudet johtuvat ainoastaan yksilöstä. Siksi lukuisat lahjakkaat naiset eivät avioliiton kahleissa voi itseään kehittää, tai eivätkä halua luopua yhteiskunnan hyväksymästä perheenäitiroolista, johon tra-

ditionaalisesti on kuulunut uhrautuminen perheelleen ja ennen kaikkea lapsilleen. On yhteiskunnalle suuri vahinko, että monet todella lahjakkaat yksilöt joutuvat tekemään sairaala- ja kotiapulaiselle kuuluvia tehtäviä vaikka heidän koulutuksensa ja kykynsä viittaisivat aivan muuhun. Yhteiskunnalle on tärkeää tarkoituksenmukainen työnjako: kukin siihen tehtävään ja asemaan, johon hänen kykynsä yltävät.

Miksi sitten naiset eivät halua luopua tästä perheenäitiroolistaan ja murtaa kahleensa lopullisesti? Miksi ei vallankumous uhkaa perhe-elämäämme lähimmässä tulevaisuudessa, kun asiat ovat näin heikolla kannalla?

Miksi naiset haluavat pysyä vanhassa järjestelmässä? Eva Moberg ryhmittelee tekijät seuraavasti:

1. Naisten synnytystehtävä tekee heidät riippuvaisiksi muista.

2. Kilpailussa miehistä naiset eivät uskalla vähentää mahdollisuuksiaan riskeeraamalla naisellisuuttaan. Halu luopua perinteellisestä sukupuoliroolista luetaan usein siten, etteivät suhteet vastakkaiseen sukupuoleen ole täysin kunnossa.

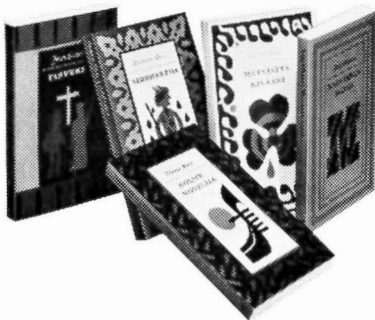
3. Vaihtoehto avioliitto, koti ja lapset sisältää sosiaalista arvostusta ilman suurtakaan vaivannäköä – nainen itse ei siihen pystyisi. "Aviovaimo kuuluu miehensä säätyyn ja tilaan", lausuu Avioliittolaki ja vuoden 1734 lain Naimakaari. Tämä vaihtoehto ei vaa-di naiselta paljonkaan kehittymistä. Överstinna, tirehtöörskä, kamreerska yms. epäviralliset tittelit eivät kontrolloi kyseisen henkilön henkisiä ominaisuuksia, korkeintaan hänen huoneistonsa kokoa ja kahvikutsujensa loistokkuutta.

Miksi sitten nainen pitäisi vapauttaa? Jokaisella on oikeus itsensä kehittämiseen kykyjään vastaavalla tavalla. On mieletöntä jakaa ihmiskunta kahteen osaan sen perusteella, että toisen biologisiin tehtäviin kuuluu siittäminen ja toisen synnyttäminen ja tämän perusteella luoda ennakkoluuloja toisen sukupuolen kyvyttömyydestä/kykyisyydestä yhteiskunnan eri tehtävissä.

Pentti Wavela

WEILIN + GÖÖSIN KIRJASTO

– VALIKOIVALLE NYKYAIKAISELLE LUKIJALLE

JEAN GENET

PARVEKE

Tämä Ranskan nykykirjallisuuden "kauhea lapsi" on eroottisilla, voimakkaan lyyrisillä vankila- ja homoseksualismin kuvauksillaan saavuttanut maineen yhtenä maansa tärkeimmistä kirjailijoista.

154 sivua, 8,—/11,50

HERMANN HESSE

SIDDHARTHA

Saksalaisen Nobel-kirjailijan uskosta, rakkaudesta ja idän viisaudesta kertova pieni romaani on hänen hienoimpia teoksiaan.

164 sivua, 8,—/11,50

YASUSHI INOUE

METSÄSTYSKIVÄÄRI

Japanin huomattavimpiin sodanjälkeisiin kirjailijoihin kuuluvan Inouen rakastarina, joka kolmen naisen näkökulmasta kerrottuna avartuu elävästi järkeväksi kuvaukseksi naisen psyykestä ja ihmisen peruskyrsinäisyydestä.

71 sivua, 6,—/9,—

THOMAS MANN

KOLME NOVELLIA

Tonio Kröger, Kuolema Venetsiassa ja Mario ja taikuri ovat kuuluisan saksalaisen Nobel-kirjailijan keskeisimpiä novelleja.

257 sivua, 11,50/15,—

REIJO WILENIUS

MARX ENNEN MARXIA

Valtiotieteen tohtori Wilenius on keskittynyt teoksessaan Marxin ajattelun varhaisimpaan vaiheeseen, jolloin eräät marxisin ydinperusteet muodostuivat.

166 sivua, 9,—/12,—

WEILIN + GÖÖS

**TILAA
AJOISSA
KATSAUS
1967**